

Als een chiffre
Erik Heijerman, reflectie

Deze bijzondere tanhaibun is misschien wel een van de persoonlijkste stukken van Simon Buschman in deze bundel. Het is opgedragen aan Marjo Schipperheijn, wier geboorte- en sterfdatum direct onder de titel te lezen zijn. De tanka valt meteen in huis met: 'was jij hier geweest ...' Maar ze is er niet (meer), we kunnen daarom niet samen, hand in hand wandelend langs het strand, de kraanvogels horen roepen. Het roepen van die vogels ... Iedereen die het wel eens gehoord heeft in de stilte van een ochtend op het strand, weet hoe moeilijk de ervaring daarvan te omschrijven is, maar ze heeft iets te maken met de overweldigende indruk van die weidse ruimte voor je – de uitgestrektheid van het strand en de zee, heel het hemelgewelf dat zich daarboven uitspant –, een ervaring van ruimte die ook de tijdservaring beïnvloedt. De roep van die kraanvogels heeft iets ontijdelijks, iets eeuwigs, als was er geen tijd vóór en geen tijd ná het geluid van de vogels die langsgaan in de morgenzon.

Foto: Erik Heijerman

De ervaring van tijd wordt een ervaring van *durée*, het door Henri Bergson (1859-1941) geïntroduceerde begrip van de subjectieve tijdservaring die bv. bij het luisteren naar muziek zo anders kan zijn dan de door de klok gemeten tijd.

Dit alles maakt de ervaring van het roepen van de kraanvogels tot een ervaring van iets wat je tijdelijke bestaan te boven gaat, een ervaring van transcendentie. Dit is het prachtige van het menselijk bestaan: dat wij door onze verbeeldingskracht in de objecten die ons omringen, verwijzingen kunnen zien naar iets dat ons te boven gaat, naar datgene wat ons transcendeert. Deze objecten worden door de Duitse existentiële filosoof Karl Jaspers (1883-1963) *chiffren* genoemd: *wegwijzers naar of geheimtekens van het transcendente*. De zee en de sterrenhemel worden door hem expliciet als voorbeeld vermeld, maar ook mythen, kunstwerken, erotiek, geschiedenis, – eigenlijk alles kan tot een chiffre worden, als chiffre benoemd worden.

Simon geeft in deze tanhaibun een eigen voorbeeld van een chifre: een verlaten gehucht in het Spaanse binnenland. Bij zijn bezoek aan zo'n gehucht spelen dezelfde categorieën een rol: tijd en duur, ruimte en ruimtebesef. En er is een verlangen waaronder de duur schuilt 'als een verwijzing naar iets van eeuwigheid' – met deze symboolfunctie een duidelijk chifre. Die eeuwigheid is transcendent, is daarom onvatbaar. Elke voorstelling schiet te kort, want zou haar tot object maken in onze immanente werkelijkheid.

Tegen deze achtergrond van het verlaten gehucht als symbool van tegelijk verval, tijdelijkheid en eeuwigheid, plaatst Simon zijn herinneringen aan Marjo Schipperheijn. De tekst van Simon, zijn 'handschrift', zijn woorden en zijn zinnen zorgen ervoor dat de gedachtenis aan Marjo levend blijft zoals zij graag wilde, ook al is zij nu herinnering en vormen beiden zich een *beeld* van de ander, beelden die niet werden uitgewisseld, waardoor beiden een eigen 'jij-en-ik' bezaten. De dierbare herinneringen zijn zeer intiem: gebeurtenissen, gemis en opgetogenheid, dat wat onaf is gebleven, 'tevens vergeten wilde worden', gesprekken, afscheid, 'hoe ik om je geef, nog steeds' – zo intiem, dat de vraag opkomt wat hier een *gepaste* reactie op is.

Foto: Erik Heijerman

Dat begrip werd door Adam Smith (1723-1790) in zijn *The Theory of Moral Sentiments* geïntroduceerd als iets dat bij de morele waardigheid van een persoon hoort: het vermogen van mensen om als zij worden getroffen door gebeurtenissen of worden geraakt door handelingen van anderen zich zodanig te laten leiden door hun gevoelens dat deze leiden tot moreel juiste reacties op die gebeurtenissen of handelingen. 'Gepastheid' is een intersubjectief begrip, want een reactie is slechts gepast als anderen er een positief oordeel over uitspreken, zoveel mogelijk vanuit een onpartijdig standpunt. Het gaat namelijk om een sympatisch oordeel 'van iemand die alle relevante informatie over de situatie en de direct betrokkene heeft, en die een verfijnde morele sensibeleit heeft verworven waardoor hij in staat is vanuit een vertrouwdeheid met de morele betekenissen en waarden in een gemeenschap

op een creatieve manier de gepaste reactie te bepalen.^{1*} Wanneer ik mij zo'n onpartijdige toeschouwer voorstel, lijkt het mij, ondanks de huidige bekenteniscultuur, gepast om een grote mate van terughoudendheid te betrachten ten opzichte van Simons woorden over Marjo. Hij zet halverwege zijn tekst de deur een beetje op een kier, maar uiteindelijk bevindt zijn eigen 'jij-en-ik' zich achter een vergrendelde kasteelpoort. Wintermaanlicht valt op de sloten. En ook dát lijkt mij gepast.

* Zie voor het voorgaande:

<https://www.ensie.nl/lexicon-van-de-ethiek/gepastheid>